

INTRODUCERE

*Ce a pornit ca dictatură,
poate sfârși tot ca dictatură.*

Și în 1917, când bolșevicii au luat puterea, și în zilele noastre, oamenii se întreabă: cum de a fost posibil așa ceva? Cum de a fost posibil, mai ales că partidul revoluționar nu era așa de numeros și, în ciuda teoriilor vehiculate de unii dintre lideri, nici nu se așteptau prea curând să pună mâna pe putere. Contextul socio-politic este cel important, în afara lui, nici un partid politic nu poate produce o surpriză de o asemenea anvergură. Părintele marxismului scria cu multă vreme înainte de acest moment: „Cu excepția polonezilor, a rușilor și în cel mai bun caz a slavilor din Turcia, nici un popor slav nu are viitor, din simplul motiv că tuturor slavilor le lipsesc condițiile elementare, istorice, geografice, politice și industriale pentru a fi independenți și a avea vitalitate”¹.

Rusia prerevoluționară era cuprinsă de frământări numeroase, seculare, am putea spune. Abia cu jumătate de secol înainte se rezolvase, oarecum, problema rușinoasă a iobagilor, robi ai statului sau ai latifundiarilor, bunuri ca oricare altele în averea cu care aceștia se făleau și din care își permiteau să facă chefuri monstruoase, petreceri pe picior mare și daruri incredibile. Strigătoare la cer era politica internă a Rusiei, cu o corupție înfloritoare la Curtea acaparată de favoriți și oameni politici lipsiți total de sentiment patriotic. În frunte cu împăratul, miniștrii și oamenii Ohranei l-au sabotat pe prim-ministrul Stolîpin, unul dintre cei care încercaseră

---

¹ Apud Robert Conquest, *Recolta durerii. Colectivizarea sovietică și teroarea prin foamete*, Humanitas, București, 2003, p. 39.

să deschidă Rusia pe drumul reformelor, să-i schimbe statutul din țară feudală într-una modernă, capitalistă. Dar vederile lui Stolîpin nu erau deloc agreate pentru occidentalismul și radicalismul lor, așa că, sub ochii protectori ai Ohranei, prim-ministrul a fost asasinat de anarhiști... Agitația neliniștită a intellighenției, de peste un secol angrenată în lupta progresistă pentru câștigarea de drepturi, pentru sine, dar mai ales pentru cei asupriți, s-a dovedit a fi la fel de sterilă. Drumul de la intenție, de la planurile mai mult sau mai puțin utopice la administrarea concretă a țării e lung și, când trebuie să iei decizii, apar în cale tot felul de obstacole personale sau de castă. Proteste gălăgioase și sângeroase făceau la tot pasul anarhiștii, aripa radicală, extremistă a eserilor, socialist-revoluționarilor, cel mai mare și mai cunoscut dintre partidele politice din Rusia acelor vremuri. Dar paleta reprezentativității acestora era așa de mare, că de la studenți însuflețiți până la avocați renumiți, membri de partid buni pentru reprezentare în guverne sau capabili de tirade gălăgioase și populiste în parlament, care aveau în spate o stare socială extrem de solidă a făcut, din nou, să vorbim de un eșec. Idealurile reale erau diferite: dacă oamenii simpli voiau drepturi concrete, inclusiv politice, încetarea războiului sângeros, care producea pe bandă victime cu sutele de mii, țărani erau implicați în lupte doar dacă se putea problema împărțirii corecte, în viziunea lor, a pământului etc., politicienii, oameni înstăriți, cu afaceri consistente, doreau sincer eventual doar schimbarea monarhului sau, cel mult, a monarhiei și ajungerea în cercul superior de putere.

Dar presiunile pentru schimbare, în ciuda conservatorismului Puterii, au continuat să se facă. Așa cum am spus, pe parcursul secolului al XIX-lea, după revolta decembriștilor din 1825, înăbușită repede din cauza lipsei de fermitate și a târăgănării procesului, chiar a viziunilor nearmonizate ale conducătorilor, cenzura severă și presiunea puternică pe care a impus-o Nicolae I a dus, ca un efect, la formarea, spre a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de

mişcări mai timide la început, apoi din ce în ce mai bine conturate, de negare, de protest față de puterea actuală, față de lipsa de respect cu care aceasta își trata supușii. Nihilisți la început, apoi anarhiști, elementele extremiste au început să-și facă simțită din ce în ce mai mult prezența pe scena politică, lăsând în urmă atentate sângeroase sau tentative înfricoșătoare cu un număr uriaș de victime colaterale. Abia Revoluția din Ianuarie 1905 (în fapt, care s-a întins, cu câteva pauze, pe toată durata anului, cuprinzând întreaga Rusie) a pus în mod clar problema unei schimbări radicale, dându-se din nou frâu liber visării, expunerii celor mai fanteziste teorii utopice considerate a fi potrivite pentru Rusia... Oamenii au fost amăgiți cu un simulacru de elemente democratice – o primă constituție și un prim parlament – și starea de asediu asupra puterii a fost declanșată, mișcarea de protest fiind fracturată. În ciuda frecvenței din ce în ce mai mari a mișcărilor de protest, a ieșirilor în stradă și a protestelor rostite de la tribuna parlamentului (înaintea unei alte dizolvări) sau publicate în presa partizană, starea de fierbere s-a menținut, fără a mai atinge însă apogeul revoluționar.

A trebuit să vină Primul Război Mondial cu valul lui uriaș de groază și indignare, cu milioanele de morți și răniți și cu escrocheriile „de front” ale „băieților deștepți” de atunci, cu orgoliile rănite și necooperante ale marilor generali de front (care vor rămâne la fel de necooperanți chiar și după prima mișcare pierdută, când, în timpul Războiului Civil, nu vor reuși să se pună de acord și să restabilească starea de lucruri..), cu autismul Curții, preocupate mai ales de propriile probleme și care nu știa să-i potolească pe protestatari decât prin forța armelor jandarmilor, când strigătele agasante ale supușilor deveneau tot mai supărătoare... Și atunci a avut loc Revoluția din Februarie, prima și singura revoluție populară adevărată, la care au participat reprezentanți din aproape toate categoriile sociale, oameni de tot felul care nu mai doreau să tolereze starea de fapt. Și de aceea s-a obținut și victoria, de aceea oamenii au ieșit mereu și mereu în stradă, nu neapărat la instigările

partidelor de orientare socialistă care, în intenție, așteptau de mult un asemenea moment în care să se pună mâna pe putere și să se tranșeze lucrurile conform variatelor teorii fabricate în vestul capitalist, căpătând între timp o coloratură locală. Dar masele, în realitate, erau total nepregătite pentru un asemenea moment... De aceea, din primăvară până-n toamna anului 1917, mai toți politicienii au reușit să se facă de răs în privința lipsei concrete de dorință de a pune mâna pe putere și a „repara” lucrurile în țară, pentru care oferiseră soluții de cel puțin jumătate de secol... Eseri, menșevici, cadeți schimbați la față, bolșevici de stânga sau de dreapta (sic!), într-un cuvânt, un mediu revoluționar în stare de fermentare, de schimbare perpetuă a orientărilor fundamentale, care se contrazicea și îi contrazicea și pe alții când doreau să facă ceva... Miniștri și prim-miniștri de fațadă, alături de politicieni importanți cu discursuri grotești, totul părea o mascaradă a unui proces care nu se mai termină și de care toată lumea se săturase, văzând, la urma urmei, dovada clară a impotenței politice. Tupeul bolșevicilor de a se dori singuri la putere, un partid cu mai puțini membri, dar cu din ce în ce mai mulți simpatizanți, părea și el o glumă proastă pentru toată lumea, de aceea era mereu luat în răs.

Așa cum s-a văzut și cum se întâmplă în general, nu e deloc greu să pui mâna pe putere, mai ales într-o situație de disperare, de descompunere politică generalizată și în care nu se oferă alternative. Totul este ce se întâmplă după aceea. Și după aceea... a venit un vis urât pe care nimeni nu l-a anticipat. Nimeni nu a mizat că bolșevicii vor rămâne prea mult la guvernare, nimeni nu a crezut că vor reuși pe bune să pună mâna pe putere și să-i înlăture treptat de la conducere pe foștii aliați mai apropiați sau mai îndepărtați pe eșichierul politic. Felul în care s-au menținut la putere a făcut diferența. Teroarea, represiunea pe care au generalizat-o din teama că vor fi dați jos. Teroarea și represiunea pe care au generalizat-o și atunci când au apărut mișcări de protest – căci au fost, imediat după venirea lor la putere, și în mediul politic, și în cel al militarilor

(Războiul Civil), proteste ale muncitorilor și răscoale țărănești, culminând cu protestul ofensator al avangardei revoluționare, marinarii din trupele de elită de la Kronstadt... De la un protest la altul teroarea s-a întesit, s-a perfecționat, a fost legitimată și și-a găsit stăpânii. Și lucrurile au mers mai departe, tot mai departe, decenii de-a rândul, cu frica de dușmani din interior și din afară ținând în șah populația, obligată să îndure lozincile optimiste sau pline de înverșunare, să tolereze invazia în mediul privat a unui sistem care dorea ca totul să fie la comun...

Dictatura „proletariatului” împotriva proletariatului, împotriva tuturor categoriilor sociale, împotriva chiar a cercului apropiat de conducere, în fapt dictatura celor extrem de puțini, „împuțerniciți” să preia în mâinile proprii frâiele administrării noului stat nemaivăzut, a utopiei care se dorea aclimatizată cu forța, adaptată din mers, colorată din plin local, pentru că era pentru prima dată în lume când se realiza un experiment social la o scară așa de mare... (și să nu uităm că Rusia nu era nici măcar o țară de mărime mijlocie...). Rămân, în mintea oamenilor nedumeriți, zilele nesfârșite de proteste, comportamentul bătăran al soldaților ce refuzau să mai lupte pe front și care se alăturaseră bolșevicilor gălăgioși, bețiile frecvente și distrugerea magazinelor și proprietăților private, pericolul apropierii frontului și, literalmente peste noapte, venirea bolșevicilor la putere. Insidios, rapid, pe neașteptate. Așa se instituie orice dictatură, deși semnele se puteau vedea din vreme. În romanul său, *Povestea slujitoarei*, Margaret Atwood, în distopia sa, vorbește de alte vremuri în care ar fi posibil să se întâmple așa ceva. În care democrația, atâta câtă este, să fie călcată în picioare și puterea să fie preluată în mâinile unor „oameni nobili” care știu mai bine pentru toată lumea ce e bine de făcut pentru salvarea situației. Cuvintele scriitoarei canadiene sună încă extrem de neliniștitor. Multe dintre elementele conjuncturale ne sunt bine cunoscute și, astfel, nu putem să nu ne gândim, cu

teamă, că s-ar putea întâmpla ceva în acest gen... Pentru că totul se petrece extrem de simplu:

Cred că așa au reușit s-o facă, în felul în care au făcut-o, dintr-o dată, fără să-și dea cineva seama dinainte. Dacă ar mai fi existat bani pe care să poți să-i iei cu tine, ar fi fost mult mai greu.

Asta s-a petrecut după catastrofă, când l-au împușcat pe Președinte și i-au mitraliat pe membrii Congresului, iar armata a declarat stare de urgență. La vremea respectivă au dat vina pe fanaticii islamiști.

Păstrați-vă calmul, spuneau la televizor. Situația e sub control.

Am fost șocată. Toată lumea a fost, știu asta. Era greu de crezut că întreg guvernul putea să dispară în felul ăsta.

Asta s-a petrecut când au suspendat Constituția. Au spus că e ceva temporar. Nici măcar n-au avut loc revolte de stradă. Oamenii au rămas seara acasă, uitându-se la televizor, așteptând să li se dea indicații. Nici măcar nu exista un dușman pe care să-l arăți cu degetul¹.

Și, pentru a încheia tot cu cuvintele scriitoarei, și eu vreau să spun că, deși totul pare o poveste, incredibilă, când o pui pe hârtie, lucrurile nu sunt deloc așa. E o tristă realitate care s-a întâmplat și care s-ar mai putea întâmpla, în care, cu tot grotescul unor afirmații, a existat și va putea exista o societate în care omul să fie, conform ideologiei, stăpânul suprem, dar, în realitatea dură, un simplu șurub, o roțiță în marele agregat pe care îl reprezintă construcția utopică bazată pe forță:

Aș vrea să cred că ceea ce spun este o poveste. Trebuie să cred asta. Ferice de cei ce pot să creadă că astfel de povești sunt doar povești.

Dacă ceea ce spun acum e o poveste, asta înseamnă că pot influența felul în care se termină. Apoi va veni sfârșitul – cel al

---

¹ Margaret Atwood, *Povestea slujitoarei*, traducere și note de Diana Marin-Caea, Ed. Paladin, București, 2017, p. 228.

poveștii – și va urma viața adevărată. Pot s-o reiau din locul în care am rămas.

Ceea ce spun eu nu e o poveste.

Ceea ce spun eu e și o poveste, cea din mintea mea, care curge pe măsură ce mi se-nâmplă lucrurile.

Prefer s-o spun, în loc s-o scriu, pentru că n-am cu ce scrie, iar scrisul e oricum interzis. Dar dacă e o poveste, fie și una din mintea mea, trebuie să existe cineva căruia să i-o spun. Nu spui o poveste doar pentru tine. Întotdeauna mai e cineva.

Chiar și atunci când nu e nimeni¹.

Volumul de față, primul dintr-o trilogie consacrată societății sovietice, o adevărată *Sovietland*, se oprește la noțiunile politice și ideologice fundamentale vehiculate de către liderii politici. Vorbim și despre condițiile care au făcut posibilă venirea la putere a bolșevicilor, și de principalele momente ale istoriei statului sovietic. Pe lângă organizarea acestui prim stat cu baze utopice din lume s-a apelat la organe de conducere și propagandă specifice, precum și la organisme de represiune care au dus la valuri de teroare uriașă, care au produs milioane de victime din rândul populației ostile sau chiar susținătoare. Volumul de față nu este o istorie a Uniunii Sovietice, în cele mai mici detalii ale ei (pentru aceasta am inclus, la finalul volumului, un tabel cronologic destul de amplu cu evenimente semnificative care au marcat și conturat un regim și un mod de viață cu totul deosebite). Ne oprim la conceptele importante, la acele personalități care și-au legat strâns numele de edificarea noului regim, la principiile fundamentale ale sistemului ideologic și de propagandă, la ideea de om nou, sortit să apară în urma instituirii noii societăți generate de ideile noi. În sfârșit, vom discuta, tot din perspectiva devenirii și mai ales conservatorismului sistemului, și despre acele momente de cotitură din istoria Uniunii Sovietice, considerate a fi momente de democratizare și de detensionare. Momentele însele, ca și politicile conducătorilor politici din acele

---

¹ Idem, p. 56.

perioade, erau doar unele disperate, de cosmetizare a regimului, în momente în care așteptarea populației atinsese deja cotele cele mai joase. Deși prezentate de propaganda occidentală, mai ales în perioada Războiului Rece, ca niște reforme adevărate, demne de salutat cu căldură, ele nu sunt decât momente camuflate în care se cristaliza și se schimba la culoarea politica oficială, bazată pe eternele principii „leniniste”...

Volumul al doilea este consacrat demitizării utopiei sovietice – aparatului represiv, cu politicile și adversarii lui, cu locurile de represiune create pentru a-i „adăposti”, pentru a-i condamna la muncă, mai puțin la reeducare pe dușmani. Întrucât, în marea majoritate, experiențele concentraționare sunt comune, am inclus, evident, și mărturiile ale deținuților români, atât din închisori sau lagăre sovietice, cât și din cele din România, ocazie cu care se pot vedea destul de clar măsura și locul în care regimul din România a știut și a dorit să fie extrem de original în această direcție.

În sfârșit, volumul al treilea, cel pe care am intenționat să-l scriu de fapt, este consacrat vieții de zi cu zi din Uniunea Sovietică, a oamenilor „liberi”, aflați de partea cealaltă a sârmei ghimpate, care au încercat, pe cât posibil, să-și făurească destinele într-un mediu extrem de ostil. Dar fără înțelegerea contextului în care au trăit nu aveam cum să ofer o descriere coerentă, de aceea am făcut această scurtă prezentare a sistemului, ideologiei lui și a formelor de guvernare, după care am prezentat, în volumul al doilea, viața pe care au „oferit-o” guvernanții unui mare număr de oameni, „ostili” sau nu sistemului, în spatele sârmei ghimpate, într-un univers uriaș, de tristă amintire, o alternativă la viața oamenilor liberi. De aceea volumul al doilea este consacrat lumii Gulagului, descrise cu precădere prin ochii celor care au fost obligați să viețuiască în ea...